

WADDEN SEA FORUM

WADDEN ZEE FORUM

DE WADDENZEEREGIO

STRATEGIEËN
VOOR
DUURZAME
ONTWIKKELING

INHOUD

	Voorwoord	05
	Het Waddenzeeforum	06-08
	De Waddenzeeregio	09-13
	De toekomst	14-15
Algemene thema's		
	Infrastructuur	16-17
	Kustbescherming	18-19
	Scheepvaart	20-21
Sektorstrategieën		
	Landbouw	22-23
	Visserij	24-25
	Industrie/havens	26-27
	Energie	28-29
	Toerisme	30-31
	Leden	33

VOORWOORD

Geachte lezer,

Het doel van dit boekje is u te informeren over het werk van het Waddenzeeforum en u uit te nodigen te reageren op de voorstellen die door het Waddenzeeforum zijn ontwikkeld.

Duurzame ontwikkeling is een veelbesproken begrip en te vinden in veel officiële documenten. Wat het in de praktijk betekent is minder eenvoudig aan te geven.

Het Waddenzeeforum is er naar mijn idee in geslaagd een belangrijke stap voorwaarts te zetten in het tastbaar en uitvoerbaar maken van duurzame ontwikkelingen in de Waddenzeeregio.

Na een twee jaar durende periode van intensieve discussies en onderhandelingen tussen vertegenwoordigers van landbouw, visserij, energie en havens, toerisme, natuurbescherming, regionale overheden en gemeenten, is consensus bereikt op bijna alle relevante punten. Deze discussie werd gekenmerkt door de wil van de deelnemers om tot overeenstemming te komen over een gezamenlijke benadering van duurzame ontwikkeling in de Waddenzeeregio,

Het resultaat van al dit harde werk is te vinden op de volgende pagina's.

Ik hoop dat uw inbreng ons nieuwe ideeën voor activiteiten en projecten zal brengen waarmee we in de komende periode kunnen

werken. Uw suggesties zullen door het Forum meegenomen worden bij de afronding van de aanbevelingen volgend jaar februari.

Deze aanbevelingen zullen dan worden ingebracht op de 10^e trilaterale Waddenzee Regeringsconferentie, die op 2 en 3 november 2005 op Schiermonnikoog zal plaatsvinden.

Het volledige ontwerp eindrapport van het Waddenzeeforum kan worden gedownload van de WSF website of besteld bij het WSF secretariaat.

U kunt uw commentaren inbrengen op de regionale conferenties of schriftelijk aan het WSF secretariaat voor 1 december 2004.

Graag wil ik u bij voorbaat danken voor uw bijdrage aan een duurzame toekomst van de Waddenzeeregio.

E.H.T. M. Nijpels

Voorzitter Waddenzeeforum

WAAROM EEN WADDENZEEFORUM?

Het trilaterale Waddenzeeforum (Wadden Sea Forum, WSF) is een platform van belanghebbende partijen uit de Waddenzeeregio. De belangrijkste reden voor de oprichting van een Forum was de wens van veel inwoners van de Waddenzeeregio om actiever betrokken te raken bij de activiteiten van de trilaterale samenwerking ter bescherming van de Waddenzee.

Al vanaf 1978 is de trilaterale samenwerking bezig met de gezamenlijke bescherming van het ecosysteem van de Waddenzee. De trilaterale samenwerking tussen Denemarken, Duitsland en Nederland is gebaseerd op de gedeelde overtuiging dat de Waddenzee een uniek natuurgebied is van internationaal belang. In 1991 werd het gezamenlijke doel voor de bescherming van de Waddenzee als volgt gedefinieerd: „Het grondbeginsel voor het trilaterale Waddenzeebeleid is het - voor zover mogelijk - verwezenlijken van een natuurlijk en duurzaam ecosysteem waarin natuurlijke processen op ongestoorde wijze kunnen plaatsvinden.“

In 1997 werd een gezamenlijk plan voor het beheer van het Waddenzeegebied, het Waddenzee Plan (Wadden Sea Plan, WSP) aangenomen. Hoofddoel van het WSP is de implementering van de trilaterale Wadden Sea Targets (Waddenzee Doelen). Deze Doelen hebben betrekking op de bescherming en het herstel van het ecosysteem van de Waddenzee en op de bescherming van het landschap en cultuur-historische elementen.

Tegelijkertijd erkent het WSP dat het Waddenzeegebied ook een gebied is waar mensen wonen, werken en recreëren. Dit komt tot uitdrukking in de Gezamenlijke Visie van het WSP, waarin staat dat ook economische en maatschappelijke waarden moeten worden behouden en versterkt.

Met de oprichting van een onafhankelijk forum hebben de belanghebbende partijen uit de

Waddenzeeregio nu een betere mogelijkheid gekregen om hun ideeën over de toekomst van de Waddenzeeregio naar voren te brengen, waarbij rekening gehouden wordt met de ecologische, maatschappelijke en economische aspecten, met andere woorden, een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor de Waddenzeeregio.

De Taken

Het besluit van de 9e Trilaterale Regeringsconferentie over de Bescherming van de Waddenzee (Esbjerg 2001) om een Waddenzeeforum in te stellen, werd als volgt verwoord:

Daarom, conform de taakomschrijving neergelegd in Bijlage 6, een Trilateraal Waddenzee Forum bijeen te roepen als overlegproject, waarin belanghebbende gouvernementele en niet-gouvernementele betrokkenen deelnemen. Het heeft als taak op basis van de Gemeenschappelijke Visie, de Doelen van het Waddenzee Plan en de Gemeenschappelijke Beginselen voorstellen uit te werken voor scenario's voor duurzame ontwikkeling en strategieën voor de uitvoering ervan als bijdrage tot de verdere ontwikkeling van het Waddenzee Plan. Hierbij worden de bestaande beschermingsniveaus in acht genomen en de economische ontwikkeling en de kwaliteit van het bestaan worden veiliggesteld. De resultaten van het Forum worden op de 10e Trilaterale Regeringsconferentie gepresenteerd.

De precieze taken van het Forum, zoals vastgelegd in Bijlage 6 van de Verklaring van Esbjerg zijn:

Overeenkomstig §99 van de Ministeriële Verklaring, zal het Trilaterale Waddenzee Forum voorstellen uitwerken voor scenario's

voor duurzame ontwikkeling en strategieën voor de uitvoering ervan. Deze zullen worden gepresenteerd tijdens de 10e Trilaterale Regeringsconferentie en dienen als bijdrage voor de verdere ontwikkeling en mogelijke herziening van het trilaterale beleid en beheer en van de trilaterale projecten van het Waddenzee Plan.

Om dergelijke scenario's te ontwikkelen moeten onder andere de volgende hoofdzaken worden aangepakt:

1. Evaluatie van huidige gebruik (inclusief kleinschalig, eigen gebruik) op duurzaamheid in relatie tot huidige en toekomstige natuurbescherming en -ontwikkelingsdoelen.
2. Vaststellen van de meest belangrijke conflicten tussen gebruik en huidige en verwachte toekomstige status van het Waddenzee ecosysteem.
3. Inventarisatie van lange termijn perspectieven voor economische, sociale en ecologische ontwikkeling.
4. Inventarisatie van voorstellen voor beheer die het beste afgestemd zijn op de lange termijn perspectieven.

Gemeenschappelijke standpunten, en indien nodig, alternatieve (sub)scenario's zullen ontwikkeld worden op basis van de resultaten van het bovenstaande.

Scenario's moeten voor verschillende tijdschorsons de volgende onderdelen bevatten: specifieke stappen voor diverse activiteiten, beheersinstrumenten, aanpak, implementatie en prioriteiten.

Samenstelling en werkwijze

De voorzitter van het Forum is de heer Ed Nijpels, Commissaris van de Koningin in de Provincie Fryslân. De vice-voorzitters zijn de heer Klimant uit de Duitse Kreis Dithmarschen en de heer Andresen uit de Deense provincie Zuid-Jutland.

De leden van het WSF vertegenwoordigen plaatselijke en regionale overheden, de sectoren landbouw, energie, visserij, toerisme, industrie/havens en de natuurbescherming uit Nederland, Nedersaksen, Sleeswijk-Holstein en Denemarken. De leden van het WSF staan vermeld op pagina 33.

Het werk van het Waddenzeeforum is uitgevoerd als project met steun van het Interreg IIIB programma. In de periode augustus 2002 - februari 2005 zijn er zes plenaire Forumvergaderingen gehouden. Het WSF werd ondersteund door Themagroepen op het gebied van landbouw, energie, visserij, industrie/havens en beleid/beheer.

De Themagroepen zijn vijf keer bij elkaar gekomen in de periode februari 2003 - maart 2004 en hebben scenario's voor het Waddenzeeforum uitgewerkt, die als uitgangspunt hebben gediend voor de ontwikkeling van strategieën voor duurzame ontwikkeling.

Op basis van de scenario's hebben de Themagroepen concept sectorstrategieën voorbereid die door de plenaire Forumvergaderingen besproken en nader gespecificeerd zijn.

De sectorstrategieën staan in **Hoofdstuk 5**.

Het Waddenzeeforum heeft zich bovendien bezig gehouden met de actuele onderwerpen offshore windenergie, internationale samenwerking van garnalenproducenten, scheepvaartveiligheid, infrastructuur en kustbescherming. De resultaten van deze discussies vormen deel van de desbetreffende sectorstrategieën. De

vraagstukken van sectoroverstijgende aard, dat zijn scheepvaartveiligheid, kustbescherming en infrastructuur, worden in **Hoofdstuk 4** behandeld.

Centraal in de discussies van het WSF stond het toekomstige duurzame beheer van de Regio en de rol van de belanghebbenden daarin. Het resultaat van deze discussies, dwz de duurzaamheidsdoelstellingen voor de Waddenzeeregio en een raamwerk om de op duurzaamheid gerichte strategieën te implementeren, staan in **Hoofdstuk 3**.

Hoofdstuk 2 geeft een algemene inleiding op de Waddenzeeregio met betrekking tot natuur en milieu, sociaal-economische ontwikkelingen, landschap en cultuur en regels en regelgeving.

DE WADDENZEEREGIO

Het geografische gebied van het Waddenzee-forum, in het vervolg Waddenzeeregio (Regio, WZR) genoemd, omvat de Waddenzee, het aangrenzende vasteland (provincies in Nederland, Kreise in Duitsland en gemeenten in Denemarken) en het zeegebied tot de 12 zeemijlengrens (zie kaart).

De stedelijke centra Hamburg, Bremen, Oldenburg, Groningen en Leeuwarden liggen niet direct aan de kust. Toch ondervindt de Waddenzeeregio de aantrekkingskracht en de indirecte invloed van deze grote steden. Dit heeft in de eerste plaats betrekking op aspecten als bevolking, onderwijs, werkgelegenheid, vestiging, verkeer en verbindingen maar ook op belangrijke infrastructurele voorzieningen als havens, luchthavens en universiteiten.

Natuur en milieu

De Waddenzee is één van Europa's meest uitzonderlijke natte natuurgebieden, dat zich uitstrekt van Blåvandshuk in Denemarken tot Den Helder in Nederland. Het is een zeer belangrijk broedgebied voor vele soorten kust- en weidevogels. Met gemiddeld 10 miljoen doortrekkende vogels behoort het Waddengebied tot 's werelds belangrijkste natte natuurgebieden voor trekkende watervogels.

Vanwege het internationale belang als natuurgebied staan grote delen van het Waddenzee samenwerkingsgebied onder bescherming van landelijke en internationale wetten en bijbehorende beheersprogramma's.

Verbetering van de milieukwaliteit

Na een ernstige achteruitgang van de kwaliteit van water, lucht en bodem in de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw heeft zich in de afgelopen 20 jaar een geleidelijke verbetering voorgedaan als gevolg van de invoering van

een breed scala aan milieuwetten en -regels. In de afgelopen decennia zijn er aanzienlijke verbeteringen bereikt in de zoetwaterkwaliteit, vooral door stedelijke en industriële waterzuiveringsinstallaties en door maatregelen in de landbouw. Deze verbetering betreft vooral de organische vervuiling, fosfaten en vervuiling door zware metalen, PCB's en sommige pesticiden. Verdere verbetering wordt verwacht als gevolg van de implementatie van de Kaderrichtlijn Water.

Problemen voor de biodiversiteit

De biodiversiteit is aanmerkelijk veranderd en is ook nu nog aan het veranderen als gevolg van klimaatsomstandigheden en menselijk ingrijpen. Oesterbedden (*Ostrea edule*) bijvoorbeeld zijn een eeuw geleden volledig verdwenen, waarschijnlijk als gevolg van een combinatie van overbevissing en externe factoren als klimaatsveranderingen. In de westelijke Waddenzee zijn uitgestrekte zeegrasbestanden verdwenen na de bouw van de Afsluitdijk in 1932 en een haringsoort (de Zuiderzeeharing) stierf volledig uit door de bouw van die dijk.

Sommige vogelsoorten, waarop in het verleden gejaagd werd voor hun eieren en veren, zijn sterk in aantal toegenomen nadat de jacht erop stilaan verboden is. Sommige soorten staan nog zwaar onder druk vanwege mindere broedresultaten en onzekere voedselvoorraden. Naast natuurlijke oorzaken spelen de gevolgen van toerisme, visserij en schelpdierteelt daar ook in mee. Op sommige soorten wordt nog steeds gejaagd.

Recente onderzoeken in Nederland, Denemarken en Duitsland bevestigen het algemene beeld van afnemende populaties vogelsoorten die typisch zijn voor weidegebieden. Deze ontwikkeling wordt algemeen toegeschreven

aan het verlies of het kwaliteitsverlies van de natuurlijke leefomgeving als gevolg van intensieve landbouw, infrastructuur en stedelijke en industriële ontwikkelingen.

Wat betreft de kwaliteit van de natuurlijke leefomgevingen is vooral de natuurlijke kwaliteit van de estuariën achteruitgegaan, wat vooral te wijten is aan haven- en industriële activiteiten.

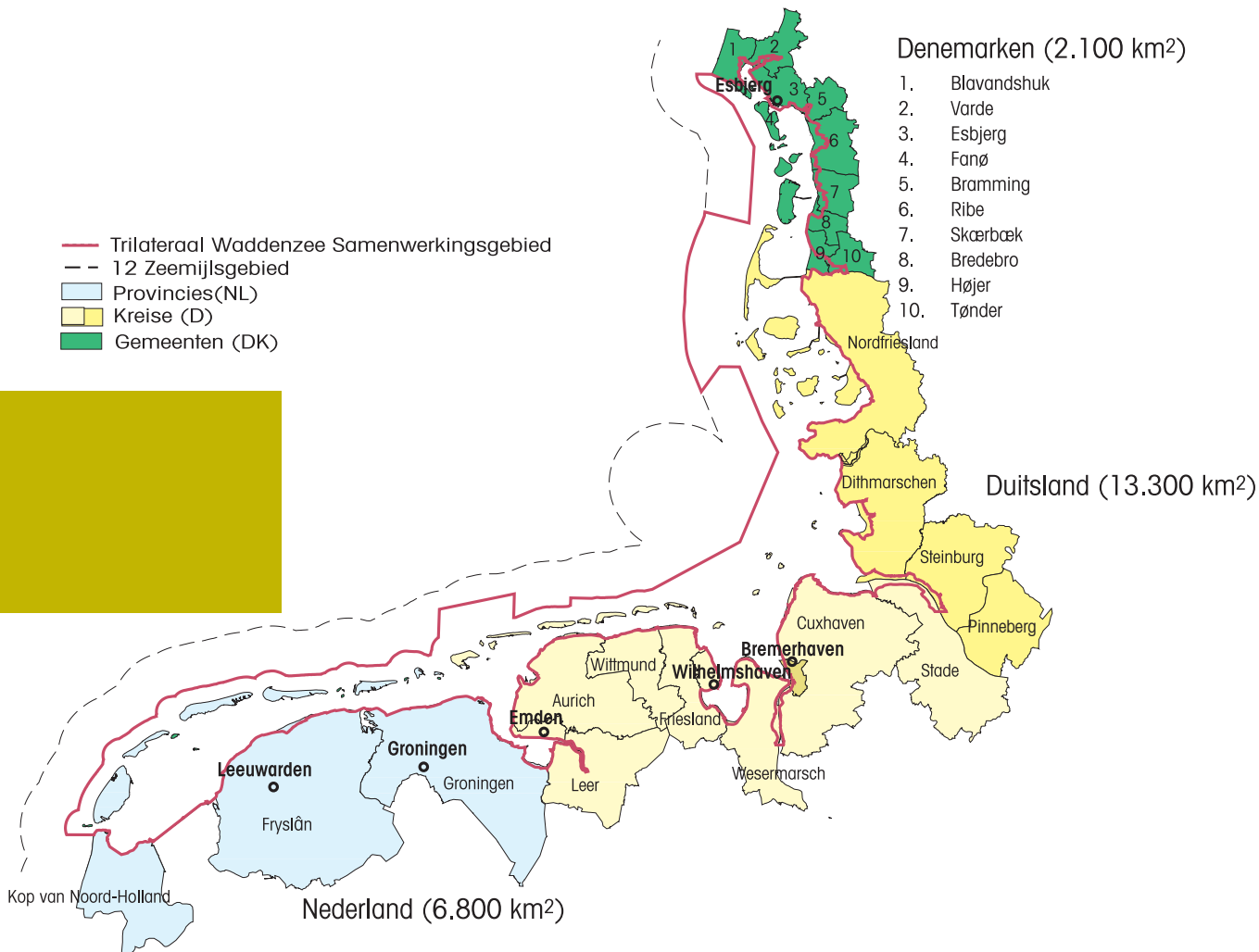
Toekomstige bedrijvingen

Een voortdurende bedreiging voor de biodiversiteit op het vasteland is de voortgaande afname en het voortgaande kwaliteitsverlies van natuurlijke leefomgevingen als gevolg van klimaatsverandering, de voortgaande specialisatie in de landbouw en de voortdurende toename van verkeersinfrastructuur en industrialisatie. In de Waddenzee zou de verspreiding van nieuwe soorten in de toekomst tot problemen kunnen leiden. Een actueel voorbeeld is de Japanse oester, die zich snel aan het verspreiden is in het gebied.

In de toekomst kunnen er door nieuwe gevaarlijke stoffen problemen ontstaan met betrekking tot de kwaliteit van het water.

De Waddenzee wordt ook geconfronteerd met een mogelijk toenemend risico van scheepsongelukken als gevolg van ontwikkelingen in de scheepvaart (bijvoorbeeld onvoldoende opgeleide bemanningen, schepen die niet aan de eisen voldoen) en grote constructiewerken in zee (bijvoorbeeld offshore wind turbines).

Een andere bedreiging in de toekomst wordt veroorzaakt door de mogelijk versnelde stijging van zeespiegel, die enerzijds van invloed kan zijn op het ecosysteem van de Waddenzee zelf en anderzijds een steeds grotere druk zal leggen op de kustbescherming en de veiligheid van het achterland.

De Bevolking

In 2000 had de Waddenzeeregio een bevolking van 3,7 miljoen (inclusief Groningen en Leeuwarden, exclusief Oldenburg, Bremen en Hamburg). Eén op de honderd burgers van de Europese Unie woont in de Waddenzeeregio. De demografische ontwikkeling binnen de Waddenzeeregio oefent een grote invloed uit op de ontwikkeling van de Regio in het algemeen. Enerzijds zou een groeiende bevolking een grotere druk leggen op het landgebruik en de natuurlijke hulpbronnen. Anderzijds is bevolkingsontwikkeling, vooral van de beroepsbevolking, van groot belang voor de ontwikkeling van bedrijvigheid en inkomen van de Regio.

Bevolkingsprognoses voor de Waddenzeeregio wijzen op het begin van een stagnatie in de bevolkingsgroei. Tot 2010 zal het bevolkingsaantal met een geschat aantal van 3,3 miljoen inwoners nagenoeg gelijk blijven aan dat van het jaar 2000. Daarna zal de bevolking afnemen en tot 2020 onder het niveau van 1995 dalen.

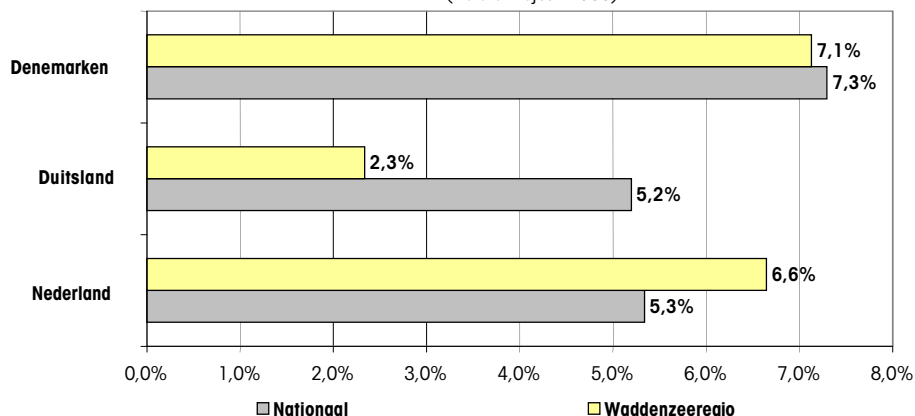
De Opleiding

Voor de economische en maatschappelijke toekomst van de Waddenzeeregio spelen scholing en beroepsopleidingen een heel belangrijke rol. De opleiding van mensen bepaalt in hoge mate hun carrièremogelijkheden alsook hun inkomen en levensstandaard. Vol-

gens een studie van Prognos zal de behoefte aan lager opgeleiden de komende twintig jaar verder afnemen, terwijl de vraag naar beter geschoolden zal stijgen. Werknemers zonder opleiding of ervaring zullen het in de toekomst nog moeilijker krijgen op de arbeidsmarkt. In het algemeen is het opleidingsniveau van de mensen in de Waddenzeeregio vergelijkbaar met dat van de betreffende landen. Maar er zijn verschillen, vooral met betrekking tot hoogopgeleide werknemers (hogeschool of universitaire opleiding), waarvan het percentage aanzienlijk onder de landelijke gemiddeldes ligt. Het betrekkelijk lage aandeel hoogopgeleiden is verhoudingsgewijs een slechte uitgangspo-

sitie in het licht van de prognose dat banen steeds kennis-intensiever zullen worden. Daarnaast zijn het net die sectoren, waarvan verwacht wordt dat zij de meeste groei zullen bieden in de toekomst, die behoefte hebben aan een hoog percentage hoogopgeleiden.

Percentage werknemers in de Onderwijssector
(Referentiejaar 2000)

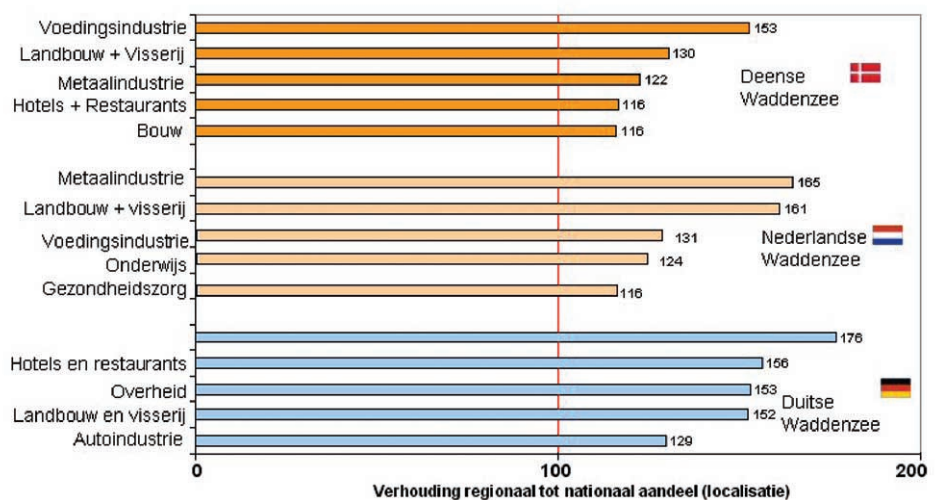
De Economie

Het Waddenzegebied wordt gekenmerkt door een betrekkelijk hoog percentage landbouwgrond. De **landbouw** in de Waddenzeeregio wordt gekenmerkt door een betrekkelijk hoog aandeel aan veehouderij, maar ook akkerbouw (granen, aardappels, suikerbieten) en tuinbouw (champignons, tomaten, appels) zijn van belang. Land-, tuin-, en bosbouw zijn goed voor ongeveer 53.000 arbeidsplaatsen. Relatief gezien heeft het aandeel van de landbouw in het BNP de laatste tientallen jaren een achteruitgang te zien gegeven. Dit betekent echter niet dat de landbouw gedoemd is een ondergeschikte rol te spelen in het proces van economische en sociale samenhang in vooral de plattelandsgebieden van het

Waddenzegebied. Zelfs als een minderheid op het platteland zijn de boeren nog steeds de belangrijkste beheerders van het land en het boerenwerk bepaalt in hoge mate de aantrekkelijkheid van deze gebieden, vooral wat het landschap betreft. Daarnaast verschaft de sector vaak werkgelegenheid waar andere arbeidsmogelijkheden beperkt zijn.

De **visserij** is een integraal deel van de regio voor wat betreft visgronden (visserij onder de kust), verkoop en verwerking, als onderdeel van de cultuur van het gebied en als toeristische trekpleister. De koffer- en kustvisserij is hoofdzakelijk gespecialiseerd in garnalen- en schelpdiervangst. In 2000 waren er in het Waddenzegebied ongeveer 1500 mensen

Localisatie van geselecteerde sectoren in Waddenze regio

werkzaam in de visserijsector. Hoewel het economische belang van de visserijsector in het totale gebied betrekkelijk gering is, zoals wordt aangetoond door een aandeel van de visserijsector van 0,2 % in de totale werkgelegenheid van het Waddenzeegebied, is vooral de visverwerkingssector toch plaatselijk van groter belang, zoals in Cuxhaven (beroepsbevolking in visserij en verwerking: 4%), Bremerhaven (6%) of Esbjerg (3%). Belangrijke plaatsen voor de verwerking van garnalen en schelpdieren zijn Zoutkamp en Emmelsbühl.

Hoewel de **industriector** in de structurele verandering van de laatste tientallen jaren minder belangrijk is geworden, is hij toch nog steeds van substantieel belang voor het Waddenzeegebied. In 2000 zat ongeveer één op de vier banen in de industriële sector. Het hoogste aandeel banen in de industrie vindt men in het Deense Waddenzeegebied (27,5%). De metaal- en metaalverwerkende industrie is de belangrijkste sector (ongeveer 40.500 werknemers), gevolgd door de voedingsindustrie (36.700 werknemers) en de chemische industrie (23.300 werknemers). Deze drie sleutelsectoren in de industrie omvatten twee derde van de beroepsbevolking werkzaam in de industriector in het Waddenzeegebied.

De sectoroverschrijdende **havensector**, die de productie-industrie, handel en andere dienstverlenende geledingen omvat, is van significant economisch belang voor het Waddenzeegebied. Ongeveer 100.000 banen in de regio zijn direct afhankelijk van de havens en de scheepsindustrie. Daarnaast zouden er nog ongeveer 100.000 banen in andere voorbereidende en latere fases van de maritieme sectoren als indirecte banen in het Waddenzeegebied meegerekend kunnen worden. Eén

op de twintig banen in het Waddenzeegebied is direct of indirect afhankelijk van de haven-industrie. Als Hamburg wordt meegerekend, dan is één op de twaalf banen in de regio bij de haven betrokken. In 2002 hebben de belangrijkste havens van het Waddenzeegebied 55 miljoen ton vracht verhandeld. In de laatste tien jaar is het omzetvolume met 36% toegenomen.

In bijna elk deel van de regio is het **toerisme** een belangrijke economische activiteit. Op de meeste eilanden en op sommige plaatsten op het vasteland is het in feite de belangrijkste economische activiteit. Alleen al in de horeca zijn ongeveer 38.000 mensen (3,5% van de beroepsbevolking) werkzaam. Het Waddenzeegebied wordt jaarlijks door 8 - 10 miljoen toeristen bezocht (44 miljoen overnachtingen). De belangrijkste doelgroepen onder de toeristen zijn gezinnen en ouderen. De door het toerisme gegenereerde omzet en werkgelegenheid helpen de economische basis van vele kleinere plattelandsgemeentes veilig te stellen. Door hun uitgaven verzekeren toeristen de regio van banen en tegelijkertijd dragen zij ertoe bij dat de detailhandel een economische basis behoudt, dit tot voordeel van de permanente bewoners. Op deze wijze speelt het toerisme een centrale rol bij het verzekeren van een duurzaam economisch leven in de plattelandsgebieden.

De **dienstverlening** vertegenwoordigt een grote en zich uitbreidende economische sector. Sterker nog, vanaf tenminste 1980 is dit het enige economische gebied geweest waarin er per saldo banengroei van enige omvang heeft plaatsgevonden. Maar toch ligt in alle sub-regio's van het Waddenzeegebied het aandeel werknemers in de tertiaire sector lager dan landelijk. De volgende geledingen zijn van

bijzonder belang voor de regionale beroepsbevolking: handel (ongeveer 15% van het totale aantal arbeidsplaatsen), gezondheidszorg en maatschappelijk werk (11 - 16%), vervoer en communicatie (6 - 7%) en zakelijke dienstverlening (7 - 14%). Deze vier belangrijke sectoren verschaffen ongeveer tweederde van de totale werkgelegenheid in de dienstensector en ongeveer de helft van de totale werkgelegenheid in het Waddenzeegebied. Binnen de dienstensector waren een aantal sleutelspelers verantwoordelijk voor veel van de netto toename van plaatselijke banen. Van deze stonden de zakelijke dienstverlening, gezondheidszorg en maatschappelijk werk en toerisme bovenaan. Onderaan de ranglijst was er banenverlies bij het openbaar bestuur en tot op zekere hoogte in de vervoerssector.

DE WADDENZEEREGIO

Economie: niet genoeg innovatie

In vergelijking met nationale cijfers is de economische structuur vooral gericht op het laagwaardige deel en het middensegment van het technische marktaandeel (metaalproducten, de voedingsindustrie, de landbouw). De geavanceerde techniek is ondervertegenwoordigd. Vanwege de economische structuur van de traditionele industriesectoren wordt de Waddenzeeregio gehinderd door een zwakke sectorspecifieke groei (Prognos, 2004). De innovatieve activiteit van bedrijven ligt op een betrekkelijk laag niveau, nieuwe producten en processen zijn ondervertegenwoordigd.

Het regionale ontwikkelingsbeleid staat dan voor de moeilijke taak om de economie om te buigen richting innovatie en structurele verandering gericht op hoogwaardigheid. Daarom moeten de plattelandsgebieden, met hun hoofdzakelijk middelgrote bedrijven en tamelijk traditionele structuren, mogelijkwijze een aanpassingsproces ondergaan dat hen zal beschermen en voorkomen dat ze verder achterop raken.

De Waddenzeeregio bestaat uit drie landen en verschillende sub-regio's met een lokale gerichtheid en is daarom een zeer heterogeen gebied. In het algemeen is het belangrijk dat regio's hun eigen specifieke sterkten ontwikkelen. Toekomstige ontwikkelingsstrategieën voor de Regio zullen rekening moeten houden met deze regionale verschillen door te zorgen voor een doelmatige coördinatie en werkverdeling tussen de verschillende regionale bestuurslagen.

Het cultuurlandschap onderhevig aan verandering

Het cultuurlandschap van het Waddenzeegebied is een samenhangend landschappelijk erfgoed dat uniek is in de wereld. De mens heeft dit landschap in de loop van vele honderden jaren gemaakt tot wat het nu is. Uit elke periode kan men sporen vinden van de vorming van dit landschap en van de strijd met de omgeving om een bestaan op te bouwen en in stand te houden. Duizenden terpen en uitgestrekte inpolderingen en waterbeheerssystemen leggen getuigenis af van dit uitzonderlijke erfgoed. Veranderingen hebben altijd deel uitgemaakt van de landschapontwikkeling in het gebied. Maar nu is het landschap onderhevig aan een dermate snelle verandering door ontwikkelingen die veroorzaakt worden door de uitbreiding van stedelijke en industriële gebieden, veranderingen in de landbouw en ontvolking van het platteland, dat een deel van de wezenskenmerken van dit erfgoed misschien wel onherkenbaar zal worden. Dit erfgoed is het behouden waard omdat het een onlosmakelijk deel is van wat dit gebied aantrekkelijk maakt en omdat het een groot potentieel voor verder gebruik heeft. Dit kan deels gedaan worden door beleid en planning van de overheden maar de grootste verantwoordelijkheid ligt bij de eigenaren van het landschap. Alleen met hun samenwerking kan het landschap dusdanig beheerd en ontwikkeld worden dat ook in de toekomst het typische Waddenzee culturele erfgoed nog zichtbaar zal zijn en beschikbaar voor zowel de landbouw als het onderwijs, de recreatie en de streekidentiteit.

■ Veel wetten en regels, veel overheidslagen

De Waddenzee is onderhevig aan vele wetten en regels en uitgebreide natuurbeschermingsprogramma's bestrijken nu de gehele kustlijn van Den Helder tot Esbjerg, met uitzondering van de hoofdscheepvaartroutes. Het Waddenzee beschermingsgebied vertegenwoordigt ongetwijfeld het meest omvangrijke natuurbeschermingsprogramma in Europa en één van de meest verstrekkende in de gehele wereld.

De Europese milieuwetgeving, zoals de Habitat- en de Vogelrichtlijn, speelt een steeds grotere rol en zal een dominante rol blijven spelen. Volgens de richtlijnen moeten alle activiteiten aan een geëigende beoordeling onderworpen worden. In het geval dat er een duidelijk effect wordt vastgesteld komt de regel er feitelijk op neer dat de activiteit of het project niet is toegestaan, tenzij er geen alternatieven bestaan en het project absoluut noodzakelijk is voor het algemeen belang. Terwijl deze richtlijnen het Europese natuurlijke erfgoed veiligstellen op een manier die vergelijkbaar is in de gehele EU, maken ze tegelijkertijd besluiten over activiteiten in of nabij het gebied ingewikkelder dan besluiten voor gebieden waar dergelijke regels niet van toepassing zijn. In het algemeen kan de situatie in het kustgebied van de Waddenzee wat betreft wetten, regels en bevoegdheden als complex worden beschouwd. Een voorbeeld is dat de belangrijkste milieurichtlijnen niet op een uniforme manier worden toegepast in de Waddenzeeregio. Andere voorbeelden hebben betrekking op een gebrek aan coördinatie tussen regels en het feit dat er nogal veel verschillende bepalingen voor afzonderlijke beschermde gebieden zijn. Weer andere regelgeving kan alleen ingevoerd worden door middel van internationale wetgeving zoals regels voor de scheepvaart buiten de territoriale wateren. Er bestaat een

noodzaak om het beheer van het kustgebied op een meer uniforme en eenvoudigere wijze te benaderen waarbij rekening wordt gehouden met de economische, maatschappelijke en milieu aspecten. Met betrekking tot natuurbescherming is dit tot op zekere hoogte met succes opgelost in het Duitse Waddenzee samenwerkingsgebied waar een groot aantal van deze locaties en afzonderlijke regelingen zijn gecombineerd.

DE TOEKOMST

Het Waddenzeeforum heeft een visie ontwikkeld voor de Regio en op grond van deze visie duurzaamheidsdoelstellingen geformuleerd voor de drie aspecten van duurzame ontwikkeling, het maatschappelijke, het economische en het ecologische aspect.

De Visie

De Waddenzeeregio heeft een sterke identiteit, die geworteld is in het culturele erfgoed, de typische Waddenzee landschapskenmerken en het in de hele wereld unieke Waddenzee natuurgebied. De Regio heeft een natuurlijke biodiversiteit en afnemende concentraties vervuilende stoffen. De Regio wordt gekenmerkt door dynamische stedelijke centra en een levenskrachtige plattelandsgemeenschap met een evenwichtige bevolkingsopbouw en goede openbare voorzieningen.

De Waddenzeeregio biedt ruimte aan ondernemerschap en de economische activiteiten maken optimaal (d.w.z. duurzaam) gebruik van de specifieke mogelijkheden van de Regio, vooral de ligging aan de kust, de mogelijkheden voor de natuur (landbouw, toerisme) en de positieve bevolkingsontwikkeling.

Voor het Waddenzee samenwerkingsgebied, dat is het gebied dat de trilaterale samenwerking voor de Bescherming van de Waddenzee beslaat, zijn de trilaterale Doelen de ecologische doelstellingen.

Het samenwerkingsgebied heeft een onbedorven schoonheid en wordt gezien als een gezamenlijk erfgoed van de gehele Regio. De ecologische Doelen worden door alle sectoren gerespecteerd.

De duurzaamheidsdoelstellingen zijn de basis geweest voor de uitwerking van meer specifieke doelen voor de sectoroverstijgende thema's infrastructuur, scheepvaartveiligheid, en kustbescherming (Hoofdstuk 4) en voor de sectoren landbouw, energie, industrie en havens, visserij en toerisme en recreatie (Hoofdstuk 5).

Een kustbeheersstrategie voor de Waddenzeeregio

Het Waddenzeeforum heeft verscheidene gemeenschappelijke thema's vastgesteld die relevant zijn voor alle sectoren en die basiselementen vormen voor het procedurele aspect van duurzaamheid.

Deze elementen kunnen als volgt worden samengevat:

Integratie en implementatie van sectorale strategieën

Er bestaat veel wisselwerking tussen de voorgestelde duurzaamheidsstrategieën van de sectoren (bijvoorbeeld landbouw en toerisme, offshore wind energie en visserij of het gemeenschappelijke gebruik van een Waddenzee etiket voor Waddenzee producten). De implementatie van de sectorale strategieën moet daarom geïntegreerd worden uitgevoerd.

Integratie van beleid en activiteiten in de Waddenzee en het aangrenzende vasteland

Het Waddenzeeforum benadrukt dat er veel wisselwerking bestaat tussen het Waddenzee samenwerkingsgebied en het aangrenzende

vasteland en dat een duurzame ontwikkelingsstrategie voor de Waddenzeeregio beleidsplannen voor de Waddenzee zelf en het aangrenzende vasteland moet integreren.

Samenwerking tussen de verantwoordelijke overheden

Er bestaat nog steeds geen of onvoldoende samenwerking tussen lokale, regionale, landelijke en EU overheden bij de voorbereiding, uitvoering, handhaving en coördinatie van wetten en regels in de Waddenzeeregio. Uitzicht op een duurzame ontwikkeling voor de Regio verlangt een betere en intensievere samenwerking tussen de verantwoordelijke overheden.

Op elkaar afstemmen en vereenvoudigen van wetten en regels

Het Waddenzeeforum heeft verscheidene gevallen vastgesteld van aanzienlijke verschillen in de tenuitvoerbrenging van wetten en regels binnen de Waddenzeeregio (bijvoorbeeld met betrekking tot de EU m.e.r. Richtlijn). Om duurzame ontwikkeling te bevorderen zouden regels en regelingen moeten worden geharmoniseerd en, waar mogelijk, vereenvoudigd. Bovendien zouden sommige wetten en regels overbodig en onnodig kunnen zijn en niet bijdragen tot de bescherming van de natuur of tot de verbetering van maatschappelijke en economische toestanden.

Betrokkenheid van belanghebbenden bij het duurzame beheer van het gebied

Terwijl erkend wordt dat publieke participatie in beleid en beheer al op vele niveaus bestaat,

is het één van de centrale wensen van het Waddenzeeforum om bottom-up processen verder te versterken, overal waar dit mogelijk is en voor zover in overeenstemming met de principes van de parlementaire democratie. Om een stevige basis te scheppen voor de implementatie van duurzame ontwikkelingsstrategieën moeten belanghebbenden actief bij dit proces betrokken worden.

Het Waddenzeeforum beschouwt het begrip Geïntegreerd Beheer van Kustgebieden (GBKG) als het ideale instrument om consistent en pragmatisch met de bovengenoemde elementen om te gaan. Het eindrapport van het WSF, waarin zijn strategieën, aanbevelingen, acties en beleidsvoornemens staan, moet worden beschouwd als een Integrale Kustbeheersstrategie voor de Waddenzeeregio en moet als zodanig gebruikt worden als uitgangspunt voor de integratie van de landelijke GBKG strategieën, die ontwikkeld zijn in het kader van de GBKG Aanbeveling van de Europese Raad en het Europese Parlement.

Aanbevelingen

- De belangrijkste aanbeveling van het Waddenzeeforum is het eindrapport van het Waddenzeeforum aan te nemen als een belangrijke bijdrage aan de Geïntegreerde Kustbeheersstrategie voor de Waddenzeeregio.
- De GBKG Strategie voor de Waddenzeeregio moet de basis vormen voor de nationale GBKG Strategieën van de Waddenzeelanden.
- De implementatie van de GBKG Strategie voor de Waddenzeeregio moet gedaan

worden door de verantwoordelijke landelijke en regionale overheden. De trilaterale samenwerking van de nationale regeringen zou daarop toezicht moeten houden, terwijl een Raad waarin de belangrijkste belanghebbenden uit de Waddenzeeregio vertegenwoordigd zijn, het proces zou moeten begeleiden.

- De Duurzaamheidsdoelstellingen uit de GBKG Strategie voor de Waddenzeeregio moeten nader worden gespecificeerd door het uitwerken van de juiste indicatoren voor elke Doelstelling
- Er moet een inventarisatie en beoordeling worden uitgevoerd van wetten en regels in de Waddenzeeregio met als oogmerk het op elkaar afstemmen en vereenvoudigen van deze wetten en regels. Op grond van de beoordeling moet een doel gesteld worden voor de vermindering van het aantal wetten en regels.
- Actieve ondersteuning van de verdere ontwikkeling van GBKG en Waddenzee onderwijsprogramma's aan scholen en universiteiten in de Waddenzeeregio, inclusief internationale uitwisselingsprogramma's.

INFRASTRUCTUUR

Inleiding

Een goede infrastructuur is een belangrijke randvoorwaarde voor de economische en maatschappelijke welvaart van een regio, ook om geïsoleerdheid van afgelegen streken te voorkomen. De verkeersinfrastructuur is van groot belang voor de productie en verhandeling van goederen, voor de dienstverlening en voor het personenvervoer. Ook de maatschappelijke infrastructuur als bestuurlijke organen, scholen en andere onderwijsinstellingen, vrijetijdsvoorzieningen en de hele culturele structuur is een randvoorwaarde voor de duurzame ontwikkeling van de regio.

Doelstellingen

De doelstelling voor de ontwikkeling van infrastructuur in de Waddenzeeregio is een gezonde economische en maatschappelijke ontwikkeling te garanderen en gepaste aandacht te schenken aan het belang van transportveiligheid en de bescherming van het milieu.

Een algemeen doel is de bereikbaarheid van en binnen de Waddenzeeregio te verbeteren. De maatschappelijke en culturele infrastructuur alsook die op het vlak van dienstverlening zoals logistieke systemen, worden gezien als basisonderdelen die bij elke planning en ieder ontwikkelingsproces meegenomen dienen te worden.

Havens en waterwegen

Havens en de daarmee verbonden waterwegen zijn van aanmerkelijk belang voor de Waddenzeeregio. De maritieme infrastructuur moet dus voldoende aandacht krijgen.

Sommige havens spelen een belangrijke rol voor de verschillende sectoren, maar ook kleinere havens zijn van zeer groot belang voor de Regio en moeten in de ontwikkeling van de haven- en waterwegeninfrastructuur geïntegreerd worden. Bovendien heeft de offshore industrie een veelbelovende toekomst en zullen havens als basis voor deze ontwikkeling fungeren.

Havens en scheepvaartroutes moeten in prima staat gebracht en onderhouden worden om er voor te zorgen dat de havens bereikbaar en in leven blijven.

Ook een adequate infrastructuur van de binnenwateren is van groot belang. Voor een duurzame infrastructuur moet gedacht worden aan een uitbreiding van het netwerk van binnenwaterwegen, waaronder de uitbreiding van het Dortmund-Ems-kanaal en het kanaal van Oldenburg naar de rivier de Ems (Küstentkanal).

Aandacht verdienen verder de veerverbindingen over rivieren. Dit zijn basisonderdelen van de infrastructuur en bovendien belangrijk als cultuurhistorisch element en zij moeten dus in stand gehouden worden en bewaard blijven.

Luchtverkeer

Voor een plattlandsgebied heeft de Waddenzeeregio een betrekkelijk dicht netwerk van internationale luchthavens en vliegverbindingen. De luchthavens van Esbjerg en Groningen, evenals de nabij gelegen internationale lucht-

havens van Hamburg, Bremen en Amsterdam, zijn belangrijke infrastructurele voorzieningen voor de economie en bevolking van de Waddenzeeregio.

Bovendien verzorgen kleinere vliegvelden in de regio vluchtverbindingen met vele eilanden, met bestemmingen binnen de Waddenzeeregio en ook naar de belangrijke binnen- en buitenlandse bestemmingen. Een verdere ontwikkeling van de luchtverkeersinfrastructuur moet in beschouwing worden genomen.

Spoorwegen

Net zoals in andere plattlandsgebieden heeft de spoorweginfrastructuur in de Waddenzeeregio vele tekortkomingen. Vooral de oost-west verbindingen en verbindingen over de grens zijn onvoldoende.

Hoewel het personenvervoer goed loopt op de hoofdroutes, is het vrachtvervoer totaal niet voldoende. Het spoorwegnet is te klein en de frequentie van de verbindingen is te laag.

Het toenemende handels- en vrachtvervoer heeft in het plattlandsgebied een veel beter spoorwegnet nodig om tegemoet te komen aan de behoeften van een gezonde economie en een vitale regio.

De belangrijkste vereisten zijn:

- oost-west spoorverbindingen;
- grensoverschrijdende verbindingen;
- een voldoende spoorwegnet voor vrachtvervoer met regionale laadstations;
- goede frequentie van verbindingen zowel voor personen- als voor vrachtvervoer;
- op elkaar afgestemde dienstregelingen;
- eenvoudige, begrijpelijke prijsstructuur.

Wegen

Het wegennet in Waddenzeeregio is in het algemeen zeer goed waar het gaat om verbindingen over korte afstanden. Er bestaan echter aanzienlijke tekortkomingen met betrekking tot bereikbaarheid door lange-afstandsverkeer. Vooral in de kustgebieden ontbreken een infrastructuur van snelwegen en extra mogelijkheden om rivieren over te steken (Elbe, Weser).

In verband met havenuitbreidingen (container terminals) en nieuwe projecten (de Jade-Weser port) is een goed spoor- en wegennet een noodzakelijke voorwaarde voor de bedrijfsvoering van de havens en de distributie van goederen naar het achterland.

[Om nieuwe economische ontwikkelingen en toenemend verkeer ruimte te bieden zijn de volgende maatregelen belangrijk:

- uitbreiding van de snelweg van Heide in Sleeswijk-Holstein naar Tønder en Esbjerg;
- kust-snelweg in Nedersaksen (A22);
- verbinding over de Elbe ten westen van Hamburg;
- betere oost-west verbindingen in het algemeen;
- adequate verbindingen met Waddenzee havens;
- verbindingen tussen de havens als basisvereiste voor het implementeren van een havenplan;
- 6-sporige uitbreiding van de A1.¹

¹ Tekst tussen haken ondersteund door de meerderheid van het Forum. Voorbehoud natuur- en milieuorganisaties.

Energie-infrastructuur

Voor een voldoende energievoorziening van de Regio en voor de ontwikkeling van de sector energie zelf is een gezonde energie-infrastructuur noodzakelijk.

Om tegemoet te komen aan de vraag van de maatschappij is een infrastructuur voor de exploitatie van primaire energiebronnen en voor energie-opwekking (bijvoorbeeld boorinstallaties, raffinaderijen, centrales voor wind- en zonne-energie, converters etc.) noodzakelijk.

Bovendien maken voorzieningen voor de distributie van energie, zoals oliepijpleidingen, gas- en andere aanvoerleidingen, kabels en hoogspanningsleidingen, deel uit van de energie-infrastructuur.

Pijpleidingen

De chemische, de olie- en de gasindustrie spelen een belangrijke rol in de Waddenzeeregio. Voor het transport en de distributie van hun producten (inclusief halffabrikaten voor verdere bewerking) zijn pijpleidingverbindingen het meest efficiënt. Transport via pijpleidingen is veilig, milieuvriendelijk en het draagt bij aan een vermindering van het wegverkeer.

Echter, het pijpleidingennet voor chemische producten naar en in de Waddenzeeregio is onvoldoende. Met de uitvoering van het "chemkust project" moet de chemische industrie van Noord-Duitsland verbonden worden met het Europese pijpleidingennet (Roergebied - Wilhelmshaven - Stade - Brunsbüttel) en in een tweede fase met Groningen. Deze pijpleiding zou de industrie in de Waddenzeeregio aanzienlijk versterken.

DUURZAME KUSTBESCHERMING

Ongeveer 3,3 miljoen mensen wonen er in de laaggelegen kustgebieden van de Waddenzeeregio. Zonder bescherming zouden deze laaggelegen gebieden onder water kunnen lopen bij zware stormvloed. Kustbescherming is dus een noodzakelijke randvoorwaarde voor een maatschappelijke en economische ontwikkeling van de Regio, vooral in verband met de verwachte stijging van de zeespiegel. Deze eis vanuit de plaatselijke bevolking wordt erkend in het trilaterale Wadden Sea Plan.

Op de 8e Trilaterale Regeringsconferentie voor de Bescherming van de Waddenzee (Duitsland, 1997) is besloten om onderzoek te doen naar de mogelijk gevolgen van een versterkt stijgende zeespiegel. Met deze taak werd in 1998 een trilaterale groep van experts, de "Coastal Protection and Sea Level Rise" groep (CPSL) ingesteld. De leden van deze groep vertegenwoordigen overheden op het gebied van kust- en natuurbescherming uit de drie Waddenzee landen.

Scenario's

In de eerste fase van zijn werk heeft de CPSL voor drie scenario's (zeespiegelstijging tot 2050 van 10 cm, 25 cm en 50 cm) de gevolgen voor geselecteerde fysieke, biologische en sociaal-economische factoren onderzocht.

De groep was het erover eens dat de Waddenzee een grote natuurlijke variabiliteit vertoont en een hoge natuurlijke veerkracht ten opzichte van veranderingen heeft. Vanwege deze sterke natuurlijke dynamiek zullen veranderingen die de natuurlijke variabiliteit overschrijden niet gemakkelijk te ontdekken zijn. Alle onderdelen van een getijdensysteem in de Waddenzee (bijvoorbeeld barrière eilanden, wadden, kwelders) kunnen in dynamisch evenwicht

zijn met de hydrodynamische situaties (stromingen en golven) of proberen dat te bereiken. Veranderingen ergens in het systeem zullen sedimentverplaatsingen van of naar andere delen van het systeem veroorzaken en leiden tot een nieuw dynamisch evenwicht. Daarom zal een gematigde stijging van de zeespiegel in de Waddenzee, veroorzaakt door zowel natuurlijke als door de mens veroorzaakte processen, gecompenseerd worden door aanvoer van buitenaf van sediment dat - op lange termijn - afkomstig is van de getijdengeulen en de Noordzee.

Naast deze hydrodynamische en geomorfologische processen onderstreepte de groep het belang van biotische processen voor sedimentatie en erosie. In dit verband werd met nadruk gewezen op het belang van zeegrasbestanden en mosselbedden voor bio-depositie en erosievermindering en op de rol van vegetatie bij de vorming van duinen.

Samengevat kwam de CPSL tot de conclusie dat in het meest realistische scenario (een stijging van 25 cm van de zeespiegel in 50 jaar) de veranderingen in het ecosysteem van de Waddenzee (geomorfologisch en biologisch gezien) niet erg groot zullen zijn. De kosten voor de kustbescherming zouden met 5 tot 10% kunnen toenemen.

In het "worst case scenario" (een stijging van 50 cm van de zeespiegel in 50 jaar) zal het vermogen van het systeem om veranderingen op te vangen niet meer voldoende zijn. Eén van de belangrijkste geomorfologische gevolgen zal een afname in omvang van het droogvallende wad zijn. De groep schat dat in het "worst case scenario" (50 cm/50 jaar) de omvang van het droogvallende wad met 15% (720 km²) zou kunnen afnemen waarbij de getijdebekkens meer het karakter van getijdenlagunes (ondiepe, permanent onder

water staand) zouden krijgen. Als het klimaat ook nog stormachtiger zou worden zou deze ontwikkeling verder versterkt worden. Deze geomorfologische veranderingen zullen in zijn algemeenheid het biologische leven negatief beïnvloeden. Een ander gevolg zou kunnen zijn dat de noodzakelijke kosten om de kustbescherming op haar huidig veiligheidsniveau te houden zouden verdubbelen. Hoewel dit scenario niet voor de hand ligt kan het niet worden uitgesloten.

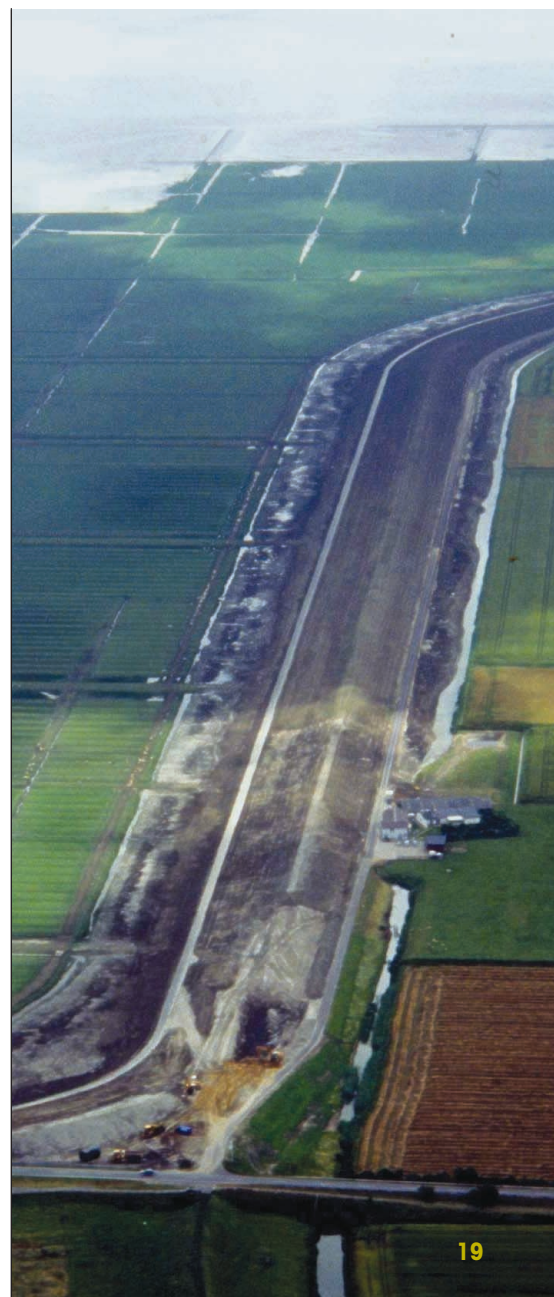
Duurzame kustbescherming

Tijdens de tweede fase zal het werk van de CPSL-groep zich richten op de uitwerking van oplossingen voor integrale en duurzame kustbescherming zoals zandsuppletie. De belangrijkste criteria zijn de veiligheidsaspecten en de ecologische effecten maar ook kosten-baten en maatschappelijke acceptatie zullen bekeken worden. Bovendien moeten de oplossingen voor één deel van de Waddenzee (bijvoorbeeld barrière eilanden) geen negatieve gevolgen hebben voor andere gebieden (bijvoorbeeld het wad). Aangezien de beste oplossing sterk afhankelijk is van de toekomstige ontwikkeling van de Waddenzee zullen er twee scenario's worden toegepast namelijk (1) aanpassing van het systeem aan de veranderingen en (2) geen aanpassing. De resultaten zullen beschikbaar zijn op de 10e Waddenzee Conferentie in de herfst van 2005.

Maatregelen en aanbevelingen

- Lange-termijn interdisciplinair beleid voor kustbeschermingsstrategieën zou moeten worden ontwikkeld met als doel te anticiperen op de gevolgen van versterkte zeespiegelstijging en het stormklimaat;
- In dit verband wordt aanbevolen de bestaande kustlijn in de Waddenzeeregio in zijn algemeenheid te beveiligen;
- Kustbeschermingsmaatregelen zouden moeten worden geïntegreerd in een alomvattend ruimtelijke ordeningsconcept en in GBKG teneinde niet-duurzame oplossingen te voorkomen;
- Beste Milieupraktijk (BEP) maatregelen voor duurzame kustbeschermingsstrategieën zouden moeten worden geëvalueerd en, op basis van deze evaluatie de meest relevante en haalbare maatregelen worden geselecteerd;
- Een communicatiestrategie moet worden ontwikkeld met als doel een discussie met de bevolking aan te gaan over de mogelijke toekomstige gevolgen van versterkte zeespiegelstijging en het invoeren van alternatieve kustbeschermingsmaatregelen;
- In dit verband loopt een project met betrekking tot kustbescherming en zeespiegelstijging (CPSL II) parallel aan het WSF project. Aanbevolen wordt de resultaten en aanbevelingen van CPSL II in beschouwing te nemen.

VEILIGHEID VAN DE SCHEEPVAART

De situatie

Het scheepvaartverkeer in de zuidelijke Noordzee is intensief. De Waddenzee wordt in belangrijke mate beïnvloed door deze internationale activiteit. Voor de bescherming van dit kwetsbare zeegebied is veiligheid van scheepvaart en schepen daarom buitengewoon relevant. Tegelijkertijd zijn scheepvaart, zeemijnbouw en havenactiviteiten belangrijke economische activiteiten in de Regio.

Het Waddenzeeforum erkent dat, vergeleken met de meeste andere zeegebieden, in dit gebied al een hoge graad van veiligheid is bereikt en dat de loodsdienst in dezen zeer waardevol is. Toch maakt het WSF zich zeer ongerust over de ingrijpende sociaal-economische en ecologische effecten die scheepsrampen en scheepvaart in het algemeen zouden kunnen hebben op het Waddenzeegebied. Het WSF is ook bezorgd over de plannen om windturbineparken in zee te bouwen. Deze plannen vergen nieuwe afwegingen over de veiligheid van de scheepvaart, vooral een brede ruimtelijke ordeningsprocedure in het betrokken zeegebied.

Doelstellingen en strategie

Om de maritieme veiligheid en vervuilingpreventie in het Waddenzeegebied in ruime zin (in feite de zuidelijke Noordzee) te verbeteren, benadrukt het WSF de behoefte aan nadere beschermingsmaatregelen. Het WSF heeft in totaal 35 aanbevelingen opgesteld die de speciale beschermingsbehoeften van het gebied weerspiegelen, zoals internationaal is erkend door de aanwijzing in 2002 van het Bijzonder Kwetsbaar Zeegebied (Particularly Sensitive Sea Area: PSSA) Waddenzee.

Het WSF vraagt bijzondere aandacht voor enkele van de 35 aanbevelingen. Het betreft:

Ruimtelijke ordening

Aanbeveling 1: de voorgenomen plaatsing van offshore installaties vergt nieuwe afwegingen betreffende de veiligheid van de scheepvaart. Een trilateraal afgestemde ruimtelijke ordeningsprocedure voor de Exclusieve Economische Zone (EEZ) moet in gang worden gezet en worden ontwikkeld, opdat het risico voor mens en natuur niet zal toenemen.

- De bedoelde installaties in zee behoeven een nieuw veiligheidsprotocol voor de scheepvaart, waarin voor bepaalde gebieden de stationering van extra bergingszeeslepers voor noodgevallen (Emergency Towing Vessels, ETV), de plaatsing van een radar ondersteund Automatisch Identificatie Systeem (AIS) en voor bepaalde gebieden de instelling van verkeersscheidingsstelsels (Traffic Separation Schemes, TSS) worden geregeld.
- Voorts moeten in het voorbereidingsproces traditionele scheepvaartroutes en maritieme activiteiten in de beschouwingen worden betrokken, evenals de verruiming van veiligheidszones rond offshore installaties en de noodzaak van luchtsurveillance.

Veiligheid van de scheepvaart

Aanbeveling 3: Het WSF verwelkomt de inspanningen om te komen tot effectieve scheepsverkeersleidings- en informatiesystemen (Vessel Traffic Management and Information Systems, VTMS) en stelt voor

de systemen verder te ontwikkelen door de verschillende technieken te integreren en, met het oog op het Waddenzeegebied in ruime zin, samen te werken van Rotterdam tot het zeegebied ten noorden van Blavand.

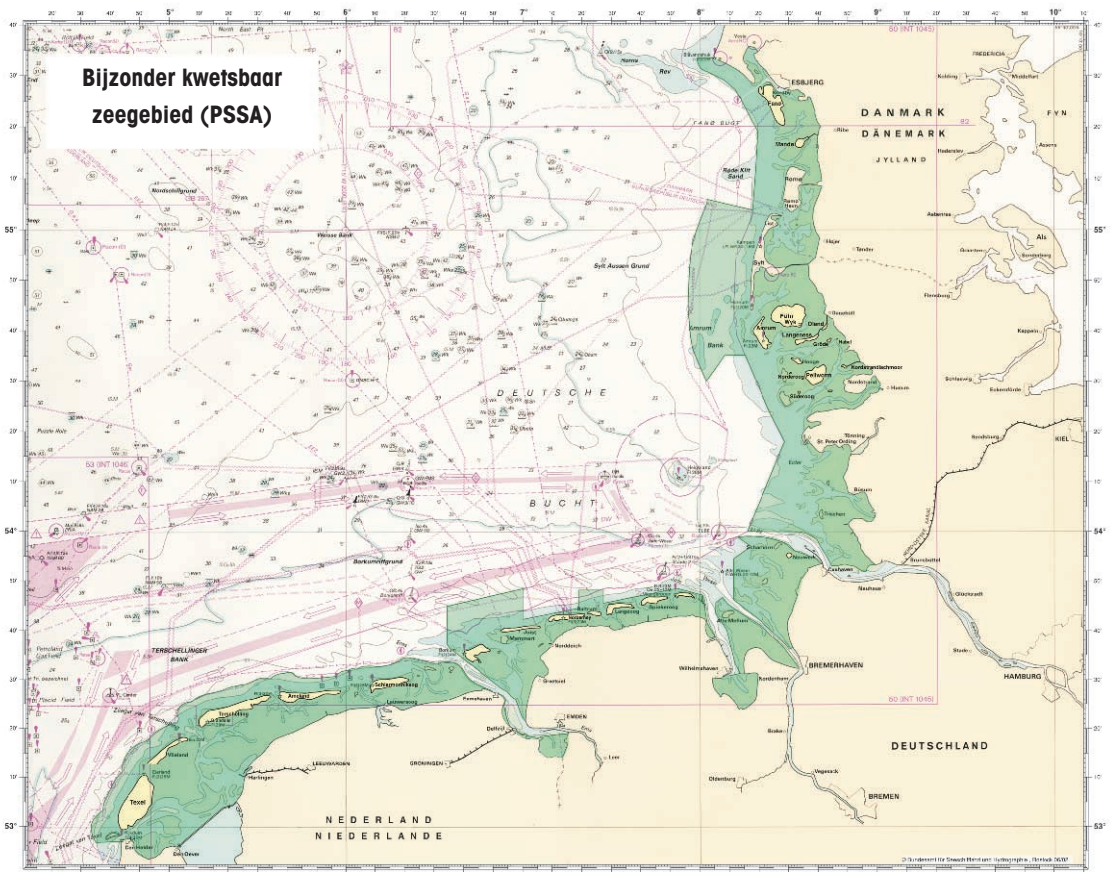
Havenstaatcontrole (Port State Control)

Aanbeveling 30: Het op elkaar afstemmen van Havenstaatcontrole procedures (b.v. checklists, interviews, interne kwaliteitseisen etc.) moet worden geïntensiveerd.

Wederzijdse bijstand bij Noodgevallen

Aanbeveling 13: Het gemeenschappelijk Deens-Duits-Nederlandse reactieplan (DenGerNeth-Plan) dat de bilaterale overeenkomsten tussen de drie landen (DenGer- en NethGer-Plan) zal vervangen, moet zo spoedig mogelijk worden getekend teneinde een instrument te hebben voor trilaterale handeling in geval van ongevallen waarbij olie en andere gevaarlijke stoffen in de PSSA Waddenzee en aangrenzende wateren terecht kunnen komen.

Aanbeveling 14: Het WSF stelt voor een trilaterale werkgroep Kustwacht op te richten, om de mogelijkheden te onderzoeken van een gemeenschappelijke Kustwacht.

Beheersing van noodgevallen

Aanbeveling 15: Er moet tussen de Waddenzeestaten een strategisch noodbergingsprotocol komen met inachtneming van ontwikkelingen in de scheepvaart, scheepsgrootheid en offshore installaties. In dit protocol moet ook het onderwerp standaardisatie (bijvoorbeeld m.b.t. afmetingen en manoeuvreereigenschappen) worden onderzocht. Voorts moet het protocol bevatten:

- Bij nieuw in de vaart te brengen bergingszeeslepers (Emergency Towing Vessels: ETVs) moet een adequate* trekkracht verzekerd zijn;
- Voldoende* ETV-capaciteit moet 24 uur per etmaal beschikbaar zijn op strategische zeeposities met een maximum reactietijd (waarin het ETV het schip in nood bereikt) van twee uur;

* In Duitsland gedefinieerd als: in overeenstemming met het huidige vermogen, tenminste 160 ton op de beting, 17,5 knopen tijdens de proefvaart en diepgang te reduceren tot 6m.

* In Nederland zouden, naast de grote ETV 'Waker', aanvullende ETVs moeten worden geplaatst in de buurt van de Waddenzee en in de Zeeuwse delta.

* Vanwege het toegenomen verkeer langs de Deense westkust, is de Deense regering gevraagd de stationering te overwegen van een ETV aan de westkust, of om op vast contract gespecificeerde ETV-capaciteit te huren die kan worden ingezet zodra scheepsrampen zich voordoen.

- Bovendien wordt geadviseerd de coördinatie van ETV-capaciteit in breder perspectief te verbeteren. Van Noorwegen, Denemarken, Duitsland, Nederland, België en het Verenigd Koninkrijk moet worden gevraagd hun ETV-behoefte te coördineren en te besluiten tot het op strategische punten stationeren van ETVs in de gehele centrale en zuidelijke Noordzee.

Vluchthavens

Aanbeveling 22: Het WSF verwelkomt de stappen die door de drie Waddenzeestaten zijn gezet op weg naar de implementatie van de EC-richtlijn 2002/59/EC inzake vluchthavens (Places of Refuge, PoR) voor schepen in nood.

- Nationale protocollen betreffende vluchthavens en het benodigde materieel moeten trilateraal gecoördineerd, regelmatig heroverwogen en verder ontwikkeld worden.
- Lokale autoriteiten en het betrokken publiek moeten worden geïnformeerd over de werking van de protocollen en de mate waarin zij in de praktijk worden gebracht.

DUURZAME LANDBOUW

DE VISIE

- Een profitabele sector
- Leefbare en dynamische plattelandsgemeenschappen
- Behoud van de volledige verscheidenheid aan typische Waddenzee landschappen en landschapselementen en de karakteristieke Waddenzeeregio flora en fauna

DE STRATEGIE

Schaalvergroting

Schaalvergroting is een belangrijke voorwaarde voor het overleven van de meeste landbouwbedrijven. Het leidt in het algemeen tot een hogere efficiëntie en kan ook milieueffecten verminderen.

Schaalvergroting moet plaatsvinden in balans met het typische Waddenzeelandschap, sociaal acceptabel zijn, conflicten met toerisme vermijden en biodiversiteit en milieukwaliteit respecteren.

Efficiëntie

Teneinde de efficiëntie van de landbouw te verhogen en dus de inkomstensituatie te verbeteren en de milieuvloeden te verminderen, moet de landbouw voor zover mogelijk, worden uitgevoerd in gebieden die het best zijn geschikt voor dit doel, onder andere op grond van bodemkwaliteit en waterbeheersing.

Lokale samenwerking

Lokale samenwerking tussen boeren op het gebied van productie, dienstverlening en toegevoegde waarde zal de efficiëntie verhogen, risico's spreiden en het aantal mogelijkheden voor verbreding van de inkomensbasis verhogen.

Verbreding dienstverlening en produktie

De dienstverlening en het produktieaanbod moeten worden verbeterd door

- Natuurbeheer en landschapsbeheer door boeren of coöperaties van boeren;
- Toerisme, recreatie en directverkoop;
- Producten uit de reguliere landbouw met hoge kwaliteit, dat zijn producten geprodu-

ceerd met weinig of geen medicijnen en pesticiden en op diervriendelijke wijze;

- Biologische producten;
- Toegevoegde waarde aan bulkproducten, onder andere de eigen productie en verkoop van kaas, eieren, brood etc.;
- Het opwekken van energie d.m.v. biogas, wind- en zonne-energie.

AANBEVELINGEN

Om de bovengenoemde belemmeringen uit weg te nemen en de weg vrij te maken voor een duurzame landbouwstrategie, wordt het volgende aanbevolen

- Evaluatie van de ontwikkelingen met betrekking tot schaalvergroting (inclusief de effecten) in de afgelopen 20 jaar en het gebruiken van de resultaten van de evaluatie voor ruimtelijke ordeningsplannen. Door te anticiperen op toekomstige ontwikkelingen op het gebied van schaalvergroting kunnen duurzaamheidsdoelen in de Waddenzeeregio gehaald worden. Dit heeft betrekking op de efficiëntie van de landbouw, op het vergroten van de werkgelegenheid en het verbeteren van de biodiversiteit op regionaal niveau.
- Het stimuleren en ondersteunen van lokale samenwerking tussen boeren door het aanmoedigen van ondernemerschap, het verhogen van het bewustzijn van de voordelen van lokale samenwerking, en ondersteuning door regionale bestuurders van infrastructuur en onderwijs. Gebruik in dit verband het modulatie-instrument van het GLB voor het verbeteren van de landbouw.
- Ontvolking van de Waddenzeeregio zal voornamelijk en in de eerste plaats een negatieve invloed hebben op de leefbaarheid van de gemeenschappen op de eilanden en de plattelandsgebieden op het vasteland. Voor een gezond ontwikkelingsperspectief is het nodig initiatieven te nemen en te ondersteunen waarin de landbouw en andere commerciële activiteiten bepaalde privileges en vooruitzichten worden geboden, waarbij rekening wordt gehouden met natuurlijke en culturele factoren en deze worden gerespecteerd.

- Landbouw op de Waddeneilanden wordt beperkt door de geringe beschikbare ruimte en beperkingen die voortvloeien uit landschaps- en natuurbeschermingsregelingen. Er zijn bovendien problemen met het op de markt brengen van lokale producten door de geringe grootte van de eilanden. Voor het overleven van de landbouw op de eilanden en het verbeteren van de randvoorwaarden voor eilandboeren zijn administratieve ondersteuning en compensatieregelingen nodig.
- Het verbeteren van de condities voor ontwatering ten behoeve van de landbouw in het Waddenzee achterland, terdege rekening houdend met natuurwaarden. Hier bestaan problemen als gevolg van sedimentatie in de Waddenzee, in combinatie met een toegenomen grondwaterstand en periodieke overstromingen als gevolg van klimaatveranderingen.
- Het verstrekken van meer en duurzame financiële ondersteuning voor natuur- en landschapsbeheer.
- Het verbeteren van mogelijkheden en ondersteuning van initiatieven voor aanvullende activiteiten door en inkomsten voor boeren (b.v. agrotourisme).
- Evaluatie van natuurbeschermingsprogramma's en het gebruiken van de uitkomsten daarvan voor het verbeteren van de programma's.
- Het gebruiken van de resultaten en voorstellen van lokale en regionale projecten (Leader+, modelregio's Uthlande, Ostfriesland, Bremen) in nationaal en trilateraal beleid.

PROJEKTEN

- Bestandsopname en evaluatie van overbodige en/of onnodige beschermingsregels en regelingen, inclusief nationale verschillen, met het doel de condities voor zowel boeren als de natuur te verbeteren.
- Bestandsopname en evaluatie van productkeurmerken in de Waddenzeeregio.
- Het uitwerken van de strategie voor een pilotgebied.
- Bestandsopname en evaluatie van Waddenzeeregio specifieke flora en fauna, inclusief een bestandsopname en evaluatie van bestaande natuurbeheersplannen.
- Een analyse van de kosten en baten van beleid en programma's die van invloed kunnen zijn op landbouw-natuurbeheersprogramma's en natuurbeschermingsprogramma's.
- Het onderzoeken van mogelijkheden voor ontwatering van laaggelegen land met betrekking tot toenemende zeespiegelstijging en toekomstige kustbeschermingsopties.

DUURZAME VISSERIJ

DE VISIE

- Een gezond, dynamisch ecosysteem
- Langetermijn winstgevende visserij
- Behoud van arbeidsplaatsen en toegevoegde waarde in de Regio

DE STRATEGIE

Geïntegreerd Bestandsbeheer

Visserij in de Waddenzee en de aangrenzende kustzone zal moeten worden gebaseerd op Geïntegreerd Beheer van Bestanden.

De doelen van Geïntegreerd Bestandsbeheer zijn het reduceren van invloeden op het ecosysteem en het garanderen van de reproductie van de bestanden.

Langetermijn perspectief

Een langetermijn perspectief is een eerste vereiste voor het overleven van de sector. Innovatie is alleen mogelijk met een langetermijn perspectief. Voorwaarden voor een langetermijn perspectief zijn langetermijn vergunningen en een verbetering van het imago van de sector.

Langetermijn vergunningen moeten een centraal element van geïntegreerde bestandsbeheersplannen zijn.

De verbetering van het imago houdt in het verhogen van het lokale draagvlak, onder andere door behoud en verhoging van toegevoegde waarde in de regio en door het veiligstellen van cultuurhistorische visserij-elementen.

Waddenzee Keurmerk

[De positie van Waddenzee visserijproducten zal worden versterkt door het invoeren van een Waddenzee keurmerk. Producten die onder dit keurmerk vallen moeten voldoen aan strikte kwaliteitscontroles, waarbij onder andere rekening wordt gehouden met duurzaamheidsstandaards, en zullen actief worden ondersteund. De identiteit van de regio zal profiteren van een dergelijke aanpak.]¹

¹ Tekst tussen haken ondersteund door meerderheid Forum. Voorbehoud natuur- en milieuroorganisaties Schleswig-Holstein

Diversificatie

De sector zal streven naar diversificatie en aanpassing van de vangstintensiteit aan de vangstmogelijkheden, beide in het kader van Geïntegreerd Bestandsbeheer. Dit betekent dat op verschillende soorten wordt gevestigd met vaartuigen die hiervoor het meest geschikt zijn (in termen van goede winst en geringe ecosysteem invloeden).

Producentenorganisaties

Het bevoordelen van nationale en trilaterale organisaties van visproducenten in producentenorganisaties is een eerste vereiste voor Geïntegreerd Bestandsbeheer. In dit verband is het instrument van 'extension de regime' dringend benodigd.

Visserijhavens

Goede voorzieningen in alle huidige visserijhavens op het gebied van infrastructuur, opleiding en training, hygiënische controlefaciliteiten, havenontvangstinstallaties en aanverwante diensten (scheepswerven, bevoorrading etc.), zijn een basale voorwaarde voor langetermijn perspectieven voor de sector.

Innovatie

Innovatie is noodzakelijk om ecologische invloeden te verminderen en winsten te verbeteren en dus een essentieel element van duurzaam vissen. Innovatie is alleen mogelijk met passende financiële en administratieve ondersteuning. Innovatie moet worden uitgevoerd in een trilateraal kader.

Beste milieupraktijk

De sector zal Beste Milieupraktijk toepassen op schepen en in havens. Dit betreft Beste Milieupraktijk voor varen, vissen en verwerken.

AANBEVELINGEN

Om de bovengenoemde belemmeringen uit de weg te ruimen en de weg vrij te maken voor een duurzame visserijstrategie, worden de volgende aanbevelingen gedaan:

- Een politieke verplichting tot het bieden van langetermijn perspectieven voor duurzame visserij in de Waddenzee en toepasselijke compensatie voor verlorengegangene visgronden.
- Het faciliteren van een trilateraal platform bestaande uit de visserijsectoren, de verantwoordelijke autoriteiten en natuurbeschermingsorganisaties, met het doel relevante aspecten van Waddenzeevisserij te bespreken.
Voor garnalenvisserij houdt dit onder andere in visserij-inspanning in relatie tot marktvraag, ecologische effecten van bijvangst en effectieve marktregulatie.
Voor schelpdiervisserij houdt dit onder andere in het schatten van bestanden, het schatten van voedselbehoefte van vogels en de uitwisseling van ervaringen met bestandsbeheersplannen.
- [Langetermijn, op bestandsbeheer gebaseerde managementplannen, gebaseerd op flexibele langetermijn vergunningen en afgestemd op de dynamiek van het systeem, en voor kleinschalige visserij, gemengde vangstvergunningen.]²
- Voldoende mogelijkheden voor kleinschalige bedrijven met gemengde vangstvergunningen als een bijdrage aan de diversificatie van de visserij.

² Tekst tussen haken ondersteund door meerderheid Forum. Voorbehoud natuur- en milieuorganisaties Schleswig-Holstein

- Harmonisatie en optimalisatie van regels en regelingen (onder andere met betrekking tot de implementatie van de Habitat Richtlijn, kwaliteitscontrole en hygiëne).
- Mogelijkheden voor het uitvoeren van innovatieve piloot projecten voor het verbeteren van de visserij efficiëntie en vermindering van invloed op het ecosysteem
- Het bevoordelen van trilaterale producentenorganisaties die verantwoordelijk zijn voor bestandsbeheer en het instellen van het instrument 'extension de regime' in alle Waddenzee staten.
- Het faciliteren en stimuleren van een integrale marketingstrategie voor Waddenzee-producten.
- Actieve ondersteuning van traditionele visserij door lokale en regionale autoriteiten, voornamelijk met betrekking tot faciliteiten voor hygiënische controle en plaatselijke verkoop.
- Het instellen van een trilateraal fonds voor onderzoeksprojecten en de uitwisseling van trilaterale informatie, gezamenlijk gefinancierd door de sector en de verantwoordelijke autoriteiten.

PROJEKTEN

- Een inventarisatie en evaluatie van visserij-relevante faciliteiten in alle Waddenzee visserijhavens.
- Een inventarisatie en evaluatie van alle relevante regels en regelingen (inclusief veiligheidsstandaards) en een analyse van nationale en regionale verschillen in implementatie en uitvoering.
- Een onderzoek naar de bijvangst in de garnalenvisserij en de effecten daarvan, onder andere in relatie tot de visserij-inspanning. De studie moet zich tevens bezighouden met het zoeken naar mogelijkheden om bijvangst te verminderen.
- Een onderzoek naar de mogelijkheden van promotie van Waddenzeeproducten, inclusief een vergelijking van huidige keurmerksystemen.

DUURZAME INDUSTRIE EN HAVENS

DE VISIE

- Volledige werkgelegenheid in de Waddenzeeregio
- Clusteren van industrie
- Specialisatie in productie en marketing van kwaliteitsproducten en diensten
- Waddenzeehavens die kunnen concurreren met havens buiten het gebied
- Optimale havencapaciteit en samenwerking tussen de Waddenzeelanden

DE STRATEGIE

■ Het initiëren van clustering

Concentratie van met elkaar verbonden bedrijven, gespecialiseerde toeleveranciers, firma's in gerelateerde industrieën en geassocieerde R&D instituten, die met elkaar in competitie zijn maar ook samenwerken.

Clusters hebben synergistische voordelen door gedeelde faciliteiten en diensten. Daardoor wordt het grondgebruik verminderd, geluidsen lichtbelasting geconcentreerd in enkele standplaatsen en de emissie van schadelijke stoffen beter gecontroleerd.

■ Versterking van de gespecialiseerde voedselsector

De voedselindustrie is de op één na meest belangrijke industriële sector in de Waddenzeeregio, maar er wordt een sterke afname van het aantal banen verwacht in de toekomst. De belangrijkste producten zijn melkproducten, vlees, vis, diepvries producten, thee en koffie. De voedselindustrie, inclusief de voedselproducerende subsectoren, heeft nauwe banden met de landbouw en visserij en is meer of minder gericht op de regio.

Er zijn perspectieven voor segmenten zoals diepvries en 'gemaksvoedsel', regionale kwaliteitsproducten en nieuwe producten, ook op het gebied van biotechnologie.

■ Verdere ontwikkeling van de kwaliteitsmetaalindustrie

Dit is de belangrijkste sector in de Waddenzeeregio en omvat constructie, metaalverwerking en de productie van metaalproducten. De belangrijkste deelsectoren zijn de luchtvaart, voertuigen, scheepsbouw en windenergie. In vergelijking met de chemische industrie zijn de bedrijven soms klein of middelgroot. Hoewel

de werkgelegenheid in de sector afneemt is de omzetontwikkeling positief. De constructiesector heeft goede groeiperspectieven

■ Aantrekken van nieuwe havengebonden activiteiten

Milieuzorg zou kunnen leiden tot een groeiende markt voor het milieuvriendelijk slopen van schepen, zoals enkelwandige tankers, oude vrachtschepen en marineschepen (green ship wrecking). Dit kan ook voordelen opleveren bij het hergebruik van dure grondstoffen.

Uit het oogpunt van globale competitie zullen scheepswerven in de Waddenzeeregio alleen toekomstperspectieven hebben door specialisatie, in het bijzonder op het gebied van cruise schepen, sleepboten, onderzoekvaartuigen, gespecialiseerde chemische tankers etc.. Technologie en innovatieve kennis zijn een vereiste.

■ Een havenconcept voor de Waddenzeeregio

Havens zijn van groot economisch belang, in het bijzonder voor de chemische-, energie-, pulp en papier-, staal-, auto- en voedselindustrieën. Het vrachttransport neemt sterk toe met de nadruk op het verschepen van containers. Een gezamenlijk concept kan de mogelijkheden verbeteren om met Rotterdam en Antwerpen te concurreren, de portefeuilles van de verschillende havens te versterken en initiatieven voor nieuwe segmenten te ontwikkelen. De havens zouden ook profiteren van samenwerking in transportsystemen en een gezamenlijk optreden op de wereldmarkt. Een extra voordeel is de geringere noodzaak tot het baggeren van toegangswateren tot de havens en van de havens zelf.

■ Langetermijn perspectieven Waddenzeehavens

Met het oog op de functie van havens voor de grote zeevaart is een langtermijn perspectief voor wat betreft toegankelijkheid nodig om de havens levend te houden. Dit is ook belangrijk voor de kleinere havens voor een deugdelijk short sea scheepvaartverkeer in de Waddenzeeregio.

■ Instellen van 'centres of excellence'

Naast traditioneel onderwijs (scholen, universiteiten, stages, etc.) is speciaal onderwijs end kennisvorming voor industriële taken noodzakelijk. Nieuwe onderwijsconcepten in de vorm van 'centres of excellence' kunnen tegemoetkomen aan de speciale behoeften van industriële ondernemingen (in het bijzonder specialisatie in scheepsbouw, voedselverwerking en constructie) en zo voordelen ten opzichte van concurrerende ondernemingen verschaffen.

AANBEVELINGEN

- Het administratief ondersteunen van clustering door aangepaste ruimtelijke ordening met betrekking tot landgebruik, het gebruik van gebouwen en infrastructuur.
- Het instellen van WZR specifieke samenwerkingsverbanden voor het bevorderen van economische subsectoren op regionaal en lokaal niveau, met het doel de Regio te versterken.
- Het investeren in infrastructurele maatregelen in de WZR om de concurrentiekracht van de regionale economie te verbeteren.
- Het opstellen van richtlijnen en regels (of het vereenvoudigen en aanpassen daarvan) voor het creëren van lucratieve zakelijke mogelijkheden (offshore industrie, milieuvriendelijke scheepssloop, recycling).
- Het ontwikkelen van samenwerkingsconcepten voor havens en het behouden en optimaliseren van de bestaande haveninfrastructuur, met het oog op [de nieuwe generatie containerschepen met meer dan 10,000 TEU]¹ [toekomstige ontwikkelingen]²

¹ Tekstvoorstel Industrie- en Havensector

² Tekstvoorstel Natuur- en Milieuorganisaties als alternatief voor voetnoot 1

PROJECTEN

- Het uitvoeren van een studie naar het belang en de haalbaarheid van een Waddenzeekleurmerk.
- Het opzetten van een project: wat is milieuvriendelijk slopen van schepen? (haalbaarheid, perspectieven, milieueffecten).
- Het uitvoeren van een studie door onafhankelijke universiteiten naar de mogelijkheden om licht- en geluidsbelasting te verminderen en om emissies te minimaliseren (in het bijzonder met betrekking tot clustering).

DUURZAME ENERGIE

DE VISIE

- **Energiebesparing met meer dan 20% van de totale consumptie binnen 20 jaar**
- **Verhogen van energie efficiëntie (omzetting, verwerking)**
- **Voorkeur voor duurzame energie en gas als primaire energiebronnen**
- **Het zekerstellen van energieverzorging voor de maatschappij**
- **Energieopwekking en –winning in de Waddenzeeregio in harmonie met de veerkracht van het kwetsbare ecosysteem**
- **De Waddenzeeregio als demonstratiegebied voor duurzaam energiegebruik**

DE STRATEGIE

Windenergie productie

Windenergie heeft een aanzienlijk aandeel in de elektriciteitsproductie in de WZR. Het is een nog groeiende markt gebaseerd op een beproefde technologie. In aanvulling op het gebruik van windenergie aan land worden momenteel offshore windparken gepland die, voor het geval ze gerealiseerd worden, de installatie van diverse faciliteiten nodig maken, zowel aan land als offshore. Geïntegreerde planning is een voorwaarde om alle noodzakelijke activiteiten volgens beste milieupraktijk uit te voeren en milieu-invloeden te minimaliseren.

Winning van koolwaterstoffen

Een aantal olie- en gasreserves in de Waddenzeeregio worden als winbaar beschouwd in de komende 20 tot 30 jaar.

Indien olie en gas worden gewonnen in de kwetsbare Waddenzee dan dient dit te gebeuren volgens de hoogste technologische standaards en beste milieupraktijk. De gebruikte kennis en technieken zijn een waardevolle hulpbron die geëxporteerd en in andere landen gebruikt kan worden.

Zonne-energie en biomassa

De belangrijkste recente vorm van zonne-energie zijn warmwater collectoren. Zonnecellen voor het opwekken van elektriciteit zijn een beschikbare technologie, maar nog relatief duur. Grote technologische doorbraken worden verwacht.

De technologie om biomassa te gebruiken voor energieopwekking is beschikbaar en moet verder worden verbeterd. Nieuwe installaties kunnen bijdragen aan het verkleinen van de hoeveelheid organisch afval en aan reductie van emissies in de landbouwsector.

LNG terminals

Vloeibaar natuurlijk gas (liquid natural gas: LNG) werd gedurende vele jaren gezien als weinig meer dan een manier om gas te leveren aan markten waar de voorziening per pijplijn niet haalbaar was. Nu zien de betrokkenen het als een mogelijkheid om te voorzien in de groeiende globale gasbehoefte.

Warmte-kracht-koppeling

Warmte-Kracht-Koppeling (WKK), ook bekend als co-generatie, is een efficiënte, schone en betrouwbare manier om kracht en warmte te genereren door middel van één energiebron. Door het recirculeren van afvalwarmte halen WKK systemen typische effectieve elektrische energie-efficiënties van 50 tot 70%, een dramatische verbetering ten opzichte van de gemiddelde 33% efficiëntie van conventionele fossiele energiecentrales.

Energiebesparing en efficiëntieverhoging

Energiebesparing is zowel algemeen als voor de WZR een zeer belangrijk onderdeel van het duurzame gebruik van beschikbare hulpbronnen, voor de reductie van broeikasgassen en het voorkomen van milieuverontreiniging.

AANBEVELINGEN

Windenergie

- Offshore windparken moeten uitsluitend buiten de 12 mijlszone geïnstalleerd worden.
- Voordat grootschalige offshore windenergieparken worden geïnstalleerd moet een zorgvuldige evaluatie (kosten-baten, effecten, technologische verbeteringen, energietransport naar het vasteland, etc.) door middel van pilootprojecten op afgelegen offshore locaties worden uitgevoerd.
- Er moet gepaste aandacht worden geschonken aan veiligheidsstandaards voor het runnen van windparken, voor de scheepvaart en voor andere activiteiten.

Koolwaterstoffen

- Voor het geval naar olie- en gasbronnen in het Waddenzee Samenwerkingsgebied wordt geboord, moeten de productieactiviteiten worden uitgevoerd van buiten de Waddenzee, [voor zover technisch en economisch mogelijk en zonder significante effecten op het milieu]¹.
- Te erkennen dat het gebruik van bestaande installaties en infrastructuur in de nabije toekomst vanuit economisch gezichtspunt essentieel is.
- [De inspanningen van de olie- en gasindustrie en de toeleverende industrie voor een duurzame energievoorziening te erkennen, evenals de voordelen op het gebied van technologie export.]²

¹ Tekst tussen haken ondersteund door meerderheid Forum. Voorbehoud natuur- en milieuorganisaties

² Tekst tussen haken ondersteund door meerderheid Forum. Voorbehoud natuur- en milieuorganisatie

Zonne-energie en biomassa

- Het bevorderen en ondersteunen van zonne-energie, in het bijzonder in toeristische gebieden van de WZR. Daarmee kan het gebruik van alternatieve energiebronnen gedemonstreerd worden en een bijdrage geleverd worden aan de duurzame ontwikkeling van afgelegen gebieden in de WZR.
- Een evaluatie uit te voeren van het potentieel voor het opwekken van energie uit biomassa in de WZR. Hiervan kan ook de agrarische sector profiteren.

PROJEKTEN

- Een studie waarin alle bestaande relevante gegevens over offshore windparken worden verzameld en samengevat. Dit houdt in perspectieven voor een markt voor hernieuwbare energie, kosten-batenanalyse, ruimtelijke planning in de EEZ, benodigde technische faciliteiten, aansluiting op het netwerk aan land, risico analyses, conflicten met andere sectoren en met het milieu.
- Een studie naar de mogelijkheden voor het gebruik van zonne-energie en mogelijke andere vormen van duurzame energie in toeristengebieden, inclusief een inventarisatie van bestaande initiatieven.
- Een studie naar de haalbaarheid van het genereren van energie uit biomassa in de WZR en de mogelijkheden voor extra inkomsten voor lokale boeren.
- Het ontwikkelen van een computer-animatiedeelmodel om de ruimtelijke planning van energie-installaties te visualiseren, met de optie dit naar andere sectoren en voor de gehele WZR uit te breiden.

DUURZAAM TOERISME

DE VISIE

- De eilanden, de halligen en de vastelandskust van de Waddenzeeregio zijn met hun verschillende profielen en aanbod een gevestigde, hoogwaardige en duurzame vakantiebestemming. Het internationaal belangrijke kustecosysteem van de Regio, de geschiedenis, de cultuur, de gastvrijheid van de bevolking zijn wezenlijke onderdelen van de aantrekkingskracht.
- De Waddenzeeregio heeft een onvergelijkbare marktpositie door de combinatie van unieke natuur en het cultuurhistorische aanbod.
- De lokale gemeenschappen en de daar wonende mensen profiteren van het toerisme. Het verlengde seizoen en de verhoogde kwaliteit daarvan versterken de economie van de Regio.
- De Waddenzeeregio biedt, in harmonie met de lokale bevolking, een op elk gebied kwalitatief hoogwaardig toerisme.

Deze tekst is voor een belangrijk deel gebaseerd op de uitkomsten van het Netforum project. Dit project, waarin vertegenwoordigers van toerisme en recreatie, natuur en milieu en de lokale overheid hebben deelgenomen, heeft in de periode 1998-2000 gefunctioneerd als onafhankelijk forum, ingesteld door de interregionale Waddenzee samenwerking. De opdracht van Netforum was strategieën voor duurzaam toerisme in the Waddenzeeregio te ontwikkelen.

DE STRATEGIE

■ Geen toerisme en recreatie zonder intacte natuur

De buitengewone natuur- en landschappelijke waarden die de Regio de bezoeker te bieden heeft, moeten met de wensen van de vakantieganger naar unieke ervaringen en het door hem of haar gewenste aanbod in overeenstemming gebracht worden. Er moet ruimte zijn voor ontwikkeling.

■ Geen toerisme en recreatie zonder cultuur

De unieke landschappelijke en culturele waarden van de Regio moeten worden benut als attractie voor vakantiegangers met zin voor oorspronkelijke waarden en belevingen. Zulke ervaringen dragen wederom bij tot versterking van de regionale ontwikkeling.

■ Verbetering van het overnachtingsaanbod

Er moet voor gezorgd worden dat de accommodaties voldoen aan de meest recente eisen en dat rekening wordt gehouden met de wensen van vakantiegangers en de behoefte aan toekomstige accommodatiecapaciteit.

■ De toekomstige toerist aantrekken

Op de verschillende wensen van toekomstige toeristen, bijvoorbeeld korte vakanties, singles, senioren en jongeren moet worden ingespeeld door een betere samenwerking tussen de overheid en private ondernemingen. Met het oog op kortere vakanties moeten de reistijden naar en van de vakantiebestemmingen korter worden.

■ Verbetering van de mogelijkheden voor watersport

Watersportactiviteiten, zoals zeilen, kanosport en wadlopen zijn typische Waddenzeesporten, die onderhouden en verbeterd zouden moeten worden. Zij bieden bijzondere ervaringen en ontspanning in en met de natuur en het landschap en ondersteunen de regionale ontwikkeling.

AANBEVELINGEN PROJECTEN

Natuur, toerisme, ontspanning

- Gesprekken tussen plaatselijke bewoners, gebruikers, interessegroepen en de overheid moeten al in een zo vroeg mogelijk stadium van besluitvormingsprocessen op gang worden gebracht.
- Voorschriften moeten overal waar mogelijk door informatie worden vervangen.
- Het bestaande systeem voor de sturing van bezoekers in beschermde natuurgebieden en nationale parken moet verbeterd worden door middel van een meer flexibele zonering in tijd en ruimte.
- De bouw van recreatievoorzieningen moet overeenstemmen met natuur- en cultuurwaarden en volgens duurzaamheidsstandaards uitgevoerd worden.
- Jachthavens in de Waddenzee moeten zodanig in stand worden gehouden dat voldoende capaciteit, toegangsmogelijkheden en kwaliteitsstandaards gegarandeerd zijn, ook met het oog op milieuvorwaarden (voldoende ligplaatsen, voldoende opnamecapaciteit voor recreatieschepen).

Cultuur, toerisme, ontspanning

- Het behoud en het vermarkten van het gemeenschappelijk cultureel erfgoed moeten sterker naar voren gebracht worden.
- De economie van de regio's zou door het creëren van hogere winsten uit het cultuurtoerisme moeten worden versterkt.
- De kwaliteitssystemen voor de horeca (Sterren kwalificatie) zouden moeten worden geharmoniseerd.

- Bij concrete projecten moet de samenwerking tussen de hoofdbetrokkenen in de toerisme-sector in de Waddenzeeregio verbeterd worden (uitwisseling van informatie en ervaringen, ontwikkeling van gezamenlijke activiteiten, gebruik van Europese stimuleringsmogelijkheden).
- In het Deense en Duitse deel van de Waddenzeeregio zijn classificatiesystemen voor duurzame overnachtingsmogelijkheden ontwikkeld. Het doel is om duurzaamheidsstandaards voor de gehele Regio op gezamenlijke basis op te stellen.
- Het openbaar vervoer moet duurzame vakantiebestemmingen in de Waddenzeeregio aandoen. Het aanbod moet overnachtingen, natuurbeleving, cultuurbeleving etc. omvatten.
- Er moet een concept worden ontwikkeld voor scheepvaartreizen in de Waddenzee met als doel het watertoerisme te ontwikkelen en de Waddenzee in zijn totaliteit te presenteren.
- Projecten die het idee van duurzaamheid in zich dragen en de interessen van toerisme, natuur- en landschapsbescherming en de behoeften van de lokale bevolking met elkaar verbinden en die tot het versterken van de Waddenzeeregio bijdragen, moeten worden ondersteund.

LEDEN

LEDEN

Voorzitter: **Ed Nijpels. Commissaris der Koningin in de provincie Fryslân**

	Denemarken	Schleswig-Holstein	Niedersachsen	Nederland
Landbouw	Kristen Fromsejer De Danske Landboforeninger Erik O. Petersen Dansk Familielandbrug	Hans-Peter Witt Bauernverband S-H Hans Peter Stamp Bauernverband S-H	Erich Hinrichs Landwirtschaftlicher Hauptverein Ostfriesland	Frans Keurentjes NLTO Jurjen Kingma NLTO
Toerisme en recreatie	Knud Hansen Tidl.borgmester Højer Niels Henrik Simonsen Danmarks Jægerforbund	Dirk Schumaier Nordsee-Bäder-Verband S-H e.V. Ursula Belker Stadt Husum	Holger Kohls Nordseebad Wangerooge	Martin Loos NNWB Steeff Engelsman ANWB
Natuur- en milieu-bescherming	Svend Tougaard Danske Vadehavsgroeppe Uffe Eskildsen DNF	Hans-Ulrich Rösner WWF-Projektbüro Wattenmeer	Holger Wesemüller Carl-Wilhelm Bodenstern-Dresler. BUND	Hans Revier Seas at Risk Herman Verheij Waddenvereniging
Visserij	Carsten Krog Danmarks Fiskeriforening Oluf Stenrøjl Kristensen Danmarks Fiskeriforening	Andries de Leeuw Landesverband S-H Angler und Fischer e.V. Peter Ewaldsen Petersbüll	Peter Breckling Deutscher Fischerei Verband Manuela Gubernator NdS Muschelfischer GbR	Anton Verbree Stichting van de Nederlandse Visserij Jaap Holstein EUROPECHE/COGEGA
Industrie en Havens	Henning Nørgaard Esbjerg Havn Flemming Thyme Kystdirektoratet Lemvig	Peter Becker IHK Flensburg	Michael Ahrens IHK Oldenburg Jan Amelsbarg IHK Ostfriesland und Papenburg	Hans Haerkens VNO-NCW Noord Symen v.d. Velde
Energie		Werner K. Schuhbauer RWE Dea AG	Eckhard Heyse Wilhelmshavener Raffineriegesell- schaft mbH Frank Oswald Wilhelmshavener Hafengewirt- schafts-Vereinigung e.V.	Wim P. Groenendijk Nogepa Margriet Kuijper NAM B.V.
Regionale overheid	Jens Andresen Sønderjyllands Amt Thyge Nielsen Ribe Amt	Jörn Klimant Kreis Dithmarschen Olaf Bastian Kreis Nordfriesland	Walter Theuerkauf Landkreis Aurich Bernhard Bramlage Landkreis Leer	Patrick Poelmann Dutch Wadden Sea Provinces (SWP) Hans Schipper Dutch Wadden Sea Provinces (SWP)
Lokale overheid	Vagn Therkel Pedersen Bredebø Kommune Kjeld Nielsen Fanø Kommune	Ingbert Liebing Gemeindeverwaltung Sylt-Ost Dieter Harrsen Amt Pellworm	Ludwig Salverius Stadt Norderney Reinhard Kaib Inselgemeinde Borkum	Joan Stam Gemeente De Marne Rob v.d. Mark Gemeente Vlieland Joke Geldorp-Pantekoek Gemeente Texel
Adviesraden (Waarnemer)	Thyge Nielsen Ribe Amt	Olaf Bastian Kreis Nordfriesland Jörn Klimant Kreis Dithmarschen	Irmgard Remmers Nationalparkverwaltung Nds. Wattenmeer	R.S. Cazemier Wadden Sea Advisory Council Jacoba Westinga Wadden Sea Advisory Council
Nationale overheid (Waarnemer)	Henrik Wichmann Skov- og Naturstyrelsen	Klaus Koßmagg-Stephan Landesamt für den National- park S-H Wattenmeer Bernd Scherer Ministerium für Umwelt, Natur- schutz und Landwirtschaft Jacobus Hofstede Innenministerium S-H Carsten Dettmann Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz und Reaktorsicherheit (BMU)	Hubertus Hebbelmann Umweltministerium Niedersach- sen	Bernhard Baerends Min. Landbouw Natuurbeheer en Visserij J. Blok Ministerie van Economische Zaken Michel v.d. Veen Ministerie van Economische Zaken

COLOFON

Uitgever

Wadden Sea Forum, WSF

Lay-out en druk

Drukkerij Plakativ, 26209 Kirchhatten, 00 49 4482 97440

Foto's

CWSS: Pagina 5, 7, 17, 23, 31

EWE Oldenburg: Pagina 29

Gubernator: Pagina 25

Heers: Pagina 21, 27

Hofstede: Pagina 13, 19

International Wadden Sea School: Pagina 15

NLTO: Pagina 23

Produktschap Vis: Pagina 25

Raabe: Pagina 3, 11

Schlicksbier: Pagina 12

Stock: Pagina 13

Verheij: Pagina 27

Waddenvereniging: Pagina 12, 15, 31

Grafieken (p.9,10)

Prognos 2004

Papier

100% Post-Consumer-Recycling-Papier

Oplage

250

Adres

Wadden Sea Forum

c/o Virchowstrasse 1

26382 Wilhelmshaven

Duitsland

Tel. 00 49 4421 910813

www.waddensea-forum.org

Interreg III B

Interreg North Sea Region